

ДИНАМІКА ОСОБОВИХ ІМЕН МЕШКАНЦІВ СІЛ СОКОЛІВКА та ЛЕВКІВ КРИЖОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

В імені людини, прізвищі, прізвиську відчувається печатка певної історичної епохи. Створені під впливом вірувань, звичаїв, тих чи інших культурно-історичних подій, вони втілюють у собі світобачення та фантазію різних поколінь.

Власні імена виникли дуже давно в процесі розвитку мови. Вони відрізняються від загальних назв, оскільки належать конкретному об'єкту. Уже в античній філології існував поділ слів на власні імена і загальні назви.

Дослідженнями особливостей походження, функціонування та варіювання особових імен у мові на різних хронологічних зрізах займається антропоніміка. В Україні сьогодні вона бурхливо розвивається. З'являються нові публікації, що поглиблюють теорію власних найменувань, удосконалюється методика антропонімічних досліджень, виконуються кандидатські та докторські дисертації.

Слід зауважити, що попри значні успіхи у цій галузі ономастики є ще чимало невирішених питань. Поки що бракує даних про сучасний стан української антропонімічної системи, про її розвиток у різних історико-географічних регіонах України, не однаковою мірою вивчені різні класи антропонімів. Одним з найменш досліджених у цьому плані є особові імена, які становлять особливий науковий інтерес.

Останнім часом мовознавців цікавить питання динаміки імен, регіональні особливості їх розповсюдження, якісні зміни на різних хронологічних зрізах. На монографічному рівні обстежено українську антропонімію таких регіонів: Середнього Придніпров'я – С. Бевзенко; Лівобережної України – І. Сухомлин, О. Неділько, В. Шевцова; Закарпаття – П. Чучка; Буковини – Л. Кракалія, Л. Тарновецька; Південно-Східної України – В. Познанська; Бойківщини – Г. Бучко; Середнього Полісся – І. Козубенко; Верхньої Наддністрянщини – І. Фаріон; Лемківщини – С. Панцьо; Північно-правобережного Степу – В. Горпинич, Т. Марталого; Лубенщини – Л. Кравченко; Великого Лугу – І. Ільченко; Дніпровського Припоріжжя – І. Корнієнко, Одещини – О. Касім, О. Карпенко, С. Брайченко та інші.

Наразі визначення походження імені та його фонетичних і семантичних зв'язків з іншими словами тієї самої та споріднених мов – один із пріоритетних напрямків досліджень з антропоніміки [11, 388].

У нашій статті ми ставимо за мету проаналізувати склад та динаміку іменника сіл Соколівка та Левків протягом 1993 – 2013 років, визначити статистичну організацію чоловічого та жіночого іменників, встановити їх склад, підрахувати частотність, виявити основні закономірності й особливості розвитку іменника обраної території протягом 1993 – 2013 років.

Об'єктом дослідження нашої роботи став іменник мешканців сіл Соколівка та Левків Крижопільського району Вінницької області.

Предметом дослідження є якісна та кількісна характеристика іменного репертуару мешканців зазначеного регіону.

Джерелом фактичного матеріалу слугують актові записи про народження дітей, що зберігаються в архівах сільської ради.

Антропонімікон, тобто коло власних імен, котрі вживаються мешканцями певної місцевості, відрізняється, як правило, стійкістю і традиційністю. Географічне середовище є тим фактором, «який впливає на розвиток життя народу у всіх його проявах – економічному, соціальному, історичному, духовному, що накладає свій неповторний відбиток на весь спосіб життя людини» [1, 270]. Вплив географічного середовища на іменник є постійно діючим фактором.

Соколівка та Левків – села, які підпорядковуються одній сільській раді. Їх населення складає 2505 осіб.

У польських джерелах XIX століття, зокрема у Словнику Королівства Польського за редакцією Ф. Сулімерського, про село сказано: «Соколівка, село над однойменною річкою, притокою Берладинки, Ольгопільського повіту, на межі повіту Брацлавського, Тернівської волості, 40 верст від Тульчина, 18 верст від залізничної станції Крижопіль Київсько-Одеської залізниці».

Топоніми *Соколівка* і *Левків*, як стверджує краєзнавець із Тульчина В. А. Святелик, належать до назв посесорних – від латинського «possessor» – власник. Суфікс «-ів-» більш давнього походження. Він вказує, що населений пункт Левків існував, принаймні у XVI столітті або й раніше. Ясно, що походить від деминутиву імені Левко. Соколівка походить від власного імені Сокол, а посесорний суфікс «-івк-» вказує на виникнення десь у кінці XVI століття.

З 1993 по 2013 р. у с. Соколівка та с. Левків народилося 528 осіб, номінованих 109 різними антропонімами. З них 294 особи чоловічої статі, названі 48 різними іменами, що свідчить про досить багатий репертуар для невеликої місцевості. Базою, на якій ґрунтується чоловічий антропонімікон, є імена, що належать до слов'янського антропонімного фонду та імена, запозичені з різних західних та східних мов.

Іменник першої десятки складається з онімів: *Олександр, Сергій, Олег, Максим, Владислав, Василь, Віталій, Володимир, Андрій, Микола*.

Лідером у складі чоловічого іменника є ім'я *Олександр*. За досліджуваний період у селах ним назвали 28 хлопчиків, що становить 9, 52% від загальної кількості вживання імен. Найактивніше воно використовувалось у 1997 та 2004 роках – по 4 вжитки. З 2005 року спостерігається спад популярності імені (по 1-2 вжитки). Протягом 2000, 2001, 2007, 2008, 2012 та 2013 років онім зовсім не використовувався. Ім'я грецького походження, де alexo – захищаю і aneg – чоловік (буквально: «мужній оборонець», «захисник людей») [8, 84]. Порівнюючи ці дані з результатами дослідження Г. В. Кравченко, яка вивчала іменник Донецька, онім Олександр протягом 1890 – 1990 років не втрачав своєї популярності і входив до першої десятки, «воно залишається серед перших п'яти, а, починаючи з 50-х, стає лідером» [4, 7]. На теренах України у 20-х роках XX століття лідером замість Івана став Микола, у 30-х Володимир. На короткий час у 40-х роках перед зайняв Віктор, якого згодом витіснив Сергій, а з 60-х років до сьогоднішнього дня лідером залишається Олександр [2, 287].

Друга позиція у рейтингу найуживаніших імен належить онімам *Сергій* та *Олег*. Ними названо по 14 дітей, що становить по 4, 76% вжитків. Спалахом вживання для імені Сергій став 2008 рік – 3 вжитки, а для імені Олег – 2007 рік з такою ж кількістю вжитків. Інтерес до імен коливався. Онім Сергій у 1994, 1995, 1997, 1999, 2000, 2003, 2005, 2009, 2011 – 2013 роках не входив до складу місцевого іменника так само, як онім Олег у 1994, 1995, 2001, 2005, 2006, 2008 – 2013 роках. Сергій – латинського походження, де servus означає «служитель», але є припущення, що воно походить від римського родового імені Sergius [8,98]. Тоді як Олег – ім'я скандинавського походження, там Helgi – святий, священний. Воно

відоме нам ще з часів Русі – Ольгъ. За дослідженням О. В. Чорноус, на Кіровоградщині ім'я Сергій з 1950 року входить до вісімки найуживаніших, а номен Олег тричі посідає перше місце в репертуарі популярних імен [10,7]. А на території Тирасполя, як зазначає М. Л. Дружинець, у період з 1960 по 1964 р. ім'я Сергій теж побутовало серед першої десятки (20,3%) [5, 33].

Третє місце розділяють між собою оніми *Максим* та *Владислав*. Протягом досліджуваного періоду їх отримало по 13 новонароджених (4, 42% вжитків). Ім'я Максим латинського походження (лат. *maximus* – найбільший, максимум, максималіст). На відміну від імені Владислав, що має слов'янські корені, воно відоме з давньоруської мови, де влад- від «владѣти» (володіти, володар) і -слав від «слава». В давньоруській мові ім'я мало вигляд Володиславъ. За даними нашого дослідження, популярність оніма Максим зросла за останніх п'ять років. У 2011 році ним було названо 3 особи чоловічої статі, у 2013 – 2 особи. Тоді як протягом 1994, 1995, 1998 – 2000, 2002 – 2005, 2007, 2008 він взагалі не використовувався. Ім'я Владислав найбільш популярним було у 1998 (2 вжитки) та 2011(4 вжитки) роках. А в період 1993 – 1995, 2000 – 2005, 2007, 2012 та 2013 років ним не названо жодного новонародженого. Як бачимо, онім Максим є популярнішим протягом II хронологічного зрізу (2004 – 2013 рр.) і цілком можливо, що скоро може стати лідером. У Донецьку, наприклад, у 1890 – 1989 роках воно побувало у групі найбільш уживаних імен [4, 7].

У селі Соколівка під час збирання фактичного матеріалу була записана також і своєрідна легенда, розказана секретарем сільської ради про родину В. В. Запиченка, де уже кілька поколінь хлопчиків називають ім'ям Василь. Пояснюється це тим, що колись у їх родині усі новонароджені хлопчики помирали і одного дня до будинку увійшов старець на ім'я Василь і сказав, що коли називатимуть хлопчиків у родині його іменням – вони житимуть. Так і сталося. Традиція продовжується уже протягом 250 років.

Серед частотних імен виділяємо 16, якими названо 73 новонароджених хлопчики. До цієї групи увійшли ті, які не потрапили до першої десятки, але вживаються понад 5 разів (*Валентин, Іван, Роман, Артем, Дмитро, Віктор, Юрій, Богдан, Тарас, Ігор, Михайло, Олексій, Денис, Анатолій, Назар, Павло*).

До категорії рідкісних імен входять 12 онімів. Це ті імена, що вживаються 2-4 рази. Найбільш популярними у цій групі стали антропоніми *Вадим, Валерій, Руслан*. Ними названо по 4 хлопчики (1,36% ім'явжитків). Також тут зустрічаються оніми *Станіслав, Ростислав, Ярослав, Едуард, В'ячеслав, Орест, Ян, Мирослав, Костянтин*.

До групи одиничних входить 10 імен: *Родіон* (1997), *Петро* (2007), *Борис* (2007), *Давид* (2009), *Єгор* (2010), *Євгеній* (1993), *Дамір* (2012), *Святослав* (2013), *Кирило* (2013) та *Артемій* (2013). Вони вживаються лише по одному разові (0,34 % ім'явжитків).

У 2012 році чоловічий іменник Соколівки поповнило дещо екзотичне ім'я *Дамір*. Воно має кілька версій походження. Виходячи зі слов'янської версії ім'я Дамір – це коротка форма імені Далимир (Далемір, Далимил). Слово утворене з двох частин «дав» і «имир», які означають «дати» і «великий», «знаменитий». В народній етимології друга частина імені стала сприйматися як «миръ» («спокій») і «міръ» («всесвіт»). Тобто слов'яни приписували йому значення «дає світ», «засновник всесвіту (світу)», «що приносить спокій». Згідно з арабською версією ім'я має переклад «наполегливий», «залізний». На перший погляд, досить цікаво в українській родині почути таке ім'я, але, як розповіла мама хлопчика, вони хотіли назвати сина оригінально, незвично.

Протягом досліджуваного періоду у селі народилося 234 дівчинки, для номінації яких використано 61 антропонім. Жіночий іменник цієї території дуже різноманітний, колоритний.

Це імена і слов'янського походження, і давньогрецького, і давньоєврейського, і давньогерманського.

До першої десятки входить 10 імен, якими було названо 110 дівчаток. Це такі оніми: *Ганна, Ольга, Олена, Марія, Тетяна, Вікторія, Катерина, Наталія, Юлія, Аліна*.

Найпопулярнішим серед жіночого іменника стало ім'я *Ганна*. Ним названо 23 дівчинки, що становить 9,82% ім'явжитків. Воно давньоєврейського походження, де ім'я Channa, утворене від chanan – він був милостивий, виявляв ласку, тобто Ганна – милостива, ласкава. Онім має багато варіантів та зменшено-пестливих форм. По три вжитки зафіксовано у 1993, 2005 роках, по два – 1994, 1995, 1999, 2002, по одному – 1997, 1998, 2000, 2004, 2006, 2007, 2010, 2011, 2013 роках. Не використовували його у 1996, 2001, 2003, 2008, 2009, 2012 роках. Тобто більш популярним воно було на I хронологічному зрізі. У Кіровограді ім'я Ганна шість разів протягом досліджуваного періоду, як зазначає О. В. Чорноус, входило до імен-лідерів [10:12].

На другій позиції знаходиться номен *Ольга*. Ним названо 15 новонароджених, що становить 6,41% ім'явжитків. Він відомий з часів Русі, на яку був принесений варягами. Це скандинавське запозичення лексеми Heilga, від heila – свята. Три вжитки зафіксовано у 1993 році, по два – у 1995, 1999 роках, по одному – у 1994, 1996, 2003, 2005, 2007, 2008, 2010 та 2012 роках. Протягом 1997, 1998, 2000 – 2002, 2004, 2006, 2009, 2011 та 2013 років ним взагалі не називали дітей. Лексема Ольга впродовж 1950 – 1974 років у Тирасполі займала місце з четвертого по сьоме [5, 37].

Онім *Олена* посідає третє місце. Ним названо 11 дівчаток (4,70% ім'явжитків). Олена – грецького походження, можливо від hele – сонячне світло або helene – смолоскип. По два вжитки зафіксовано у 1996, 2005 роках, по одному – у 1993, 1998, 1999, 2003, 2004, 2009, 2012 роках. Тоді як у 1994, 1995, 1997, 2000 – 2002, 2006 – 2008, 2010, 2011, 2013 роках взагалі не використовувалось. Порівнюючи знову із динамікою антропонімів у Тирасполі, варто сказати, що онім Олена вперше з'явився серед розряду найпопулярніших у 1955 – 1959 роках, займаючи восьме місце і поступово піднявся до третього, а згодом до першого [5, 37].

До категорії частотних увійшло 10 імен, якими було названо 54 дівчинки. Це такі імена, як *Людмила, Оксана, Яна, Анастасія, Ангеліна, Христина, Ірина, Світлана, Діана, Надія*. Як бачимо, досить невелика кількість антропонімів у цій групі. Внаслідок великої концентрації жіночого іменника, як відзначає Г. В. Кравченко, «кількість широкоживаних імен (частих за межами десятка) постійно скорочується, немало антропонімів цієї групи переміщається з часом до розряду маловживаних» [4,11]. Зафіксовано по 6 вжитків імен *Людмила, Оксана, Яна, Анастасія* (2,56 % ім'явжитків), вони стали найпопулярнішими.

До групи рідкісних імен увійшло 16 онімів, якими було названо 45 дівчаток.

Зафіксовано по 4 вжитки імен *Іванна* та *Вероніка* (1,70% ім'явжитків). Іванна – жіноча форма імені Іван. Вживалась у 1993, 1995, 2011, 2013 роках. Тоді як Вероніка у 1999, 2009, 2011, 2013 роках. Вероніка – ім'я грецького походження, де rho – несу і nike – перемога, якщо буквально – та, що несе перемогу. Воно не дуже популярне в Україні і, як зазначає С. П. Павелко, «його у містах отримують в середньому 4 із 1000 дівчаток, у сільській місцевості рідше» [5:80]. По три рази для номінації новонароджених використовували імена *Альона, Валентина, Галина, Олеся, Євгенія, Інна, Дарія, Софія, Анна* (1,28 % ім'явжитків). По два вжитки зафіксовано таких імен: *Марина, Кіра, Ельвіра, Богдана, Олександра* (0,85% ім'явжитків).

Найбільшою різноманітністю виділяється група одиничних імен — 24 оніми. Вона включає в себе багато жіночих форм чоловічих імен: *Віталіна* (1998), *Віталія* (1998), *Кароліна* (1998), *Ярослава* (1998), *Анжела* (1996), *Владислава* (1999), *Таїсія* (2000), *Альбіна*

(2000), *Руслана* (2000), *Лариса* (2000), *Дар'я* (2009), *Каріна* (2009), *Віра* (2009), *Єва* (2011), *Роза* (1997), *Ванда* (1993), *Ліза* (2003), *Таміла* (1998), *Лідія* (1997), *Лукія* (1995), *Валерія* (2007), *Леся* (2004), *Аліса* (2008), *Лілія* (1998), *Варвара* (1999). Цими іменами названо по одній дівчинці, що становить 0,42% від загальної кількості ім'явжитків.

За даними нашого дослідження видно, що жіночий іменник багатий не лише на традиційні імена, а й на екзотичні. Палітра жіночого іменника дуже різнобарвна. Це і християнські канонічні імена, й імена візантійського, грецького, латинського, англійського походження, а також імена-новотвори. Як бачимо, зустрічається також чимало жіночих форм чоловічих імен. Віталіна та Віталія – жіночі форми імені Віталій, Ярослава – від імені Ярослав, Владислава – від Владислав, Руслана – від Руслан, Валерія – від Валерій. Онім *Таїсія*, можливо, грецького походження, як зазначено у словнику Л. Г. Скрипник, воно походить від та Isios – яка належить Ісіді, єгипетській богині [8, 183]. Ім'я *Лариса* – від грецького *laros*, що означає чайка. На відміну від досліджуваної нами території, на Донеччині це ім'я до останнього часу входило до числа імен-лідерів [4, 10].

Іменник обраної нами для дослідження території збільшується не так інтенсивно, як іменники великих міст, проте вражає своїм наповненням, традиціями та звичаями номінації. Він має свої особливості в якісному, частотному аспектах, але є невід'ємною частиною загальнонаціонального фонду особових імен.

З часом у людському житті змінюються пріоритети. Так можна простежити, що протягом останніх років іменник поповнюється все новішими онімами. Як зазначає Ю. О. Карпенко, кожна людина – індивід, наділений своїм власним ментальним лексиконом, й антропонімічні уподобання різних людей не збігаються [2, 288]. Тяга до якоїсь незвичності та екзотичності призвела до того, що, за даними газет, дітей називають Гамлет, Лимон, Мадагаскар, Сервер, Шахид, Майдан.

На сучасному рівні в антропоніміці існує ряд спірних та не вирішених питань. Як говорив Пітер Лоуренс, немає нічого нового під сонцем, є дещо старе, чого ми не знаємо, а оскільки наука інтенсивно рухається вперед, то сподіваємось, що в недалекому майбутньому усі маловідомі досі речі відкриються для вчених.

Список використаної літератури

1. Зубко А. Українська ономастика : здобутки і проблеми / А. Зубко. [Електронний ресурс] – Режим доступу : uapdf.docdat.com/docs/index-8245.html
2. Карпенко Ю. О. Динаміка українських особових імен / Ю. О. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія: зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 356 – 359. – С. 285–289.
3. Корнієнко І. А. Основні напрями дослідження антропонімії / І. А. Корнієнко // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство. Тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених. – Київ, 2012. – С. 26 – 30.
4. Кравченко Г. В. Динаміка українських особових імен м. Донецька у 1890-1990 роках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г.В. Кравченко. – Донецьк, 2000. – 19 с.
5. Дружинець М. Л. Динаміка найуживаніших особових імен м. Тирасполя / М. Л. Дружинець, В. І. Щербина // Записки з ономастики: зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 31–39.
6. Павелко С. П. Динаміка жіночих особових імен м. Косова / С. П. Павелко // Наукові

записки. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – Вип. І. – С. 77–82.

7. Павелко С. П. Чоловічий іменник м. Косова в діяхронії (найуживаніші імена) / С. П. Павелко // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія: зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 354 – 355. – С. 202–205.

8. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К.: Наукова думка, 1996. – 335 с.

9. Стодольський В. Г. Моя Соколівка – мамина пісня, колиска і доля / В. Г. Стодольський. – Соколівка [б.в.], 2006. – 526 с.

10. Чорноус О. В. Динаміка особових імен м. Кіровограда у XX столітті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Чорноус. – Київ, 2011. – 20 с.

11. Чорноус О. В. Склад особового іменника української мови за походженням / О. В. Чорноус // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (3). – С.388–393.

Валерія Зыкова

ПРЕЦЕДЕНТНЫЕ АНТРОПОНИМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ СЕРГЕЯ ДОВЛАТОВА КАК СПОСОБ РАСШИРЕНИЯ КРУГОЗОРА ЧИТАТЕЛЯ

Концептосфери різних культур сравнительно недавно стали объектом изучения лингвистики. Однако в современной лингвистической науке проявляется интерес к способам языковой репрезентации лингвокультурных концептов, в частности, к роли прецедентных и аллюзивных имён в формировании национальной концептосферы. Исследование прецедентных и аллюзивных имён базируется на изучении имён собственных, особенностей их значения и функционирования, а также процесса их перехода в класс имён нарицательных. Специфике имени собственного посвящены работы целого ряда отечественных и зарубежных лингвистов: Дж. Милля, Х. Джозефа, С. Крипке, Дж. Серля, А. Гардинера, С. Ульмана, Л. Ельмслева, А. В. Суперанской, Н. Д. Арутюновой, В. И. Болотова, М. В. Никитина, С. Д. Кацнельсона, О. И. Фонаковой, В. А. Никонова, Д. И. Ермоловича и других.

Прецедентные антропонимы – это широко известные имена собственные, которые используются в тексте не для обозначения конкретного человека, а в качестве своего рода культурного знака, символа определенных качеств. Каждый писатель на основе своей творческой методики и цели художественного произведения использует собственные имена. «В использовании имен запечатлена целая эпоха, литературное направление, авторский почерк» [3, 54].

Наша цель – показать особенности функционирования прецедентного имени в идиостиле С. Д. Довлатова. По примеру составителей «Лингвострановедческого словаря национальных реалий России» [5] поделим антропонимы на две большие группы: 1) называющие реальных людей – государственных деятелей, представителей науки и культуры; 2) называющие героев известных произведений. Речевой потенциал и культурная семантика этих единиц неодинакова.

Анализ материала сразу же обнаруживает неоднородность: здесь представлены, с одной стороны, довольно большая группа единиц, тяготеющих прежде всего к экстенсинальному